

KASBIY TA'LIM TIZIMI TA'LIM JARAYONIDAGI AMALIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Qambarova Dilfuza Mirzakarimovna

Asaka Abu Ali Ibn Sino nomidagi jamoat salomatlik texnikumi direktori,
pedagogika boyicha falsafa doktori.

Annotatsiya: Ushbu maqola "Kasbiy ta'lim tizimi ta'lim jarayonidagi amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rni" mavzusiga bag'ishlangan. Maqolada kasbiy ta'lim tizimining ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotdagi ahamiyati, uning mehnat bozoriga moslashuvchan mutaxassislar tayyorlashdagi roli tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor kasbiy ta'lim jarayonida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan: amaliy ko'nikmalarni nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtirish, stajirovkalar, praktik mashg'ulotlar va loyihalarning ahamiyati o'rganiladi. Shuningdek, kasbiy ta'limning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, mehnat bozorida mutaxassislarni ishga tayyorlash, ish o'rinlarining barqarorligi va global raqobatbardoshlikni oshirishdagi o'rni ko'rsatiladi. Maqola, shuningdek, kasbiy ta'limda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning mamlakat iqtisodiyotini mustahkamlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini ham yoritadi.

Kalit so'zlar: Kasbiy ta'lim, amaliy kompetensiyalar, mehnat bozori, innovatsion pedagogika o'quv dasturlari, stajirovka va amaliy mashg'ulotlar, raqobatbardoshlik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi.

KIRISH

Kasbiy ta'lim tizimi zamonaviy jamiyatda muhim o'rin egallaydi, chunki u mehnat bozorining ehtiyojlariga moslashgan, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanish talabalar uchun yetarli bo'lmaydi, chunki texnologiyalar va ishlab chiqarish jarayonlari doimiy ravishda yangilanib, rivojlanib bormoqda. Shunday ekan, kasbiy ta'limda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish va talabalarni real ish sharoitlariga tayyorlash juda muhimdir.

Amaliy kompetensiyalar — bu o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki ularga kerakli amaliy ko'nikmalarni, tajribani va ish faoliyatini bajarishga oid kompetensiyalarni o'zlashtirishi hamdir. Kasbiy ta'limning maqsadi talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan ta'minlash, balki ularning amaliy ko'nikmalarini

rivojlantirishdir. Bu o'z navbatida, talabalarni mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiya qilish, ularni iqtisodiyotning turli tarmoqlarida samarali ishlashga tayyorlash imkonini beradi.

Shuningdek, kasbiy ta'lim tizimi mehnat bozoridagi o'zgaruvchan talablarni hisobga olgan holda, talabalar uchun yangi kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishni o'z oldiga asosiy vazifa sifatida qo'yadi. Ushbu maqolada kasbiy ta'lim tizimining ta'lim jarayonida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rni va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, kasbiy ta'limda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali yo'llari, ularning mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishishdagi ahamiyati ham yoritiladi.

Metodlar

Ushbu maqolada kasbiy ta'lim tizimining ta'lim jarayonida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rnini o'rganish uchun quyidagi metodologik yondoshuvlar va tadqiqot usullari qo'llanildi:

- 1. Adabiyotlarni tahlil qilish**
Maqolada kasbiy ta'lim tizimi, amaliy kompetensiyalar va mehnat bozorining o'zgaruvchan talablarini tahlil qilish uchun ilmiy maqolalar, kitoblar va boshqa ilmiy manbalar orqali o'rganilgan adabiyotlar tahlil qilindi. Bu metod yordamida kasbiy ta'lim va amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga oid eng so'nggi nazariy va amaliy yondoshuvlar o'rganildi.
- 2. Tajriba va amaliyotga asoslangan tadqiqot**
Kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonidagi samaradorlikni o'rganish uchun turli ta'lim muassasalarida o'tkazilgan amaliy mashg'ulotlar, stajirovkalar va praktikalardan olingan tajriba tahlil qilindi. Bu metod o'quvchilarning real ish sharoitlarida qanday ko'nikmalarni o'zlashtirishi va ularga qanday yordam berish kerakligini tushunishga imkon berdi.
- 3. So'rovnomalar va intervyular**
Kasbiy ta'limning samaradorligini baholash maqsadida o'qituvchilar, talabalar va mehnat bozoridagi mutaxassislar bilan so'rovnomalar va intervyular o'tkazildi. Bu usul orqali amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonining qiyinchiliklari, muvaffaqiyatlari va takliflar haqida ma'lumotlar yig'ildi.
- 4. Tahliliy va solishtirish metodlari**
Kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajribalar va o'zbekistondagi ta'lim tizimini solishtirish metodlari qo'llanildi. Bu metod yordamida, o'quv jarayonlaridagi eng yaxshi amaliyotlar va ularga mos ravishda ishlab chiqilishi kerak bo'lgan takliflar aniqlangan.

5. **Statistik**

tahlil

Amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning samaradorligini baholash uchun turli statistika metodlari qo'llanilib, mehnat bozorida kasbiy ta'limni tamomlagan shaxslarning ishga joylashish darajasi va professional faoliyatidagi muvaffaqiyatlari o'rganildi.

Natijalar

O'tkazilgan tadqiqot va tahlillardan quyidagi asosiy natijalar olinadi:

- 1. Amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tiborning oshishi**
Kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada oshgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quv dasturlarining ko'pchiligi amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan, bunda talabalar real ish sharoitlariga tayyorlanadi. Praktika, stajirovka va laboratoriya ishlari kabi amaliy mashg'ulotlar ko'proq joriy etilmoqda.
- 2. O'quvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichi oshdi**
Kasbiy ta'lim muassasalaridan chiqqan talabalar mehnat bozoriga tezroq moslashayotganini ko'rsatadi. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan o'quvchilar ishga joylashish darajasi yuqori bo'ldi. Ishga joylashish bo'yicha o'tkazilgan so'rovnomalarda, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirgan o'quvchilar orasida ishga joylashish ko'rsatkichi 20-30% ga yuqorilagan.
- 3. Mehnat bozorida talablar va kasbiy ta'lim tizimi o'rtasidagi muvofiqlik**
Kasbiy ta'lim tizimi mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga moslashishga intilmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, ko'plab kasbiy ta'lim muassasalari o'z kurslarida yangi texnologiyalarni, innovatsion usullarni va ishchilarni tayyorlashning ilg'or metodlarini joriy etishga harakat qilmoqda. Bu o'zgarishlar, ayniqsa, yuqori texnologiyali sohalar va servis industriyalarida talablar bilan to'g'ri keladi.
- 4. Amaliy mashg'ulotlarning samaradorligi**
Stajirovka va amaliy mashg'ulotlar talabalarni real ish sharoitlariga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda qatnashgan talabalar va ish beruvchilar tomonidan o'tkazilgan intervyular natijasida, amaliy mashg'ulotlar va stajirovkalar kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda eng samarali usul sifatida ko'rsatildi. Talabalar, o'quv dasturlarida ko'proq amaliy ishlarni o'zlashtirishni xohlaydilar va bu ularga ishga kirishda katta yordam beradi.
- 5. O'qituvchilarning metodologik tayyorgarligi**
Kasbiy ta'lim tizimida o'qituvchilarning metodologik tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar natijasida, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishda o'qituvchilar tomonidan zamonaviy pedagogik metodlar, innovatsion yondoshuvlar va amaliy mashg'ulotlar ko'proq qo'llanilayotganligi aniqlangan. Biroq, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini yanada oshirish zarurligi ta'kidlangan.

6. **Kasbiy ta'lim va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik**
Kasbiy ta'limning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni o'sib bormoqda. Mehnat bozorida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali tizimi mamlakatning iqtisodiy barqarorligini va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kasbiy ta'lim orqali tayyorlangan mutaxassislar iqtisodiyotning turli sohalarida raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi, bu esa mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.
7. **Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash**
Amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Kasbiy ta'lim orqali talabalar mehnat bozoriga muvaffaqiyatli kirishlari va o'z kasblarini mukammal bajarishlari, o'z navbatida, ijtimoiy barqarorlikni oshiradi. Kasbiy ta'limni tamomlagan mutaxassislar jamiyatda yuqori ijtimoiy statusga ega bo'lishlari va o'zlarining iqtisodiy mustahkamligini ta'minlashlari mumkin.
8. **Muhokama**
9. Tadqiqotlar natijasiga ko'ra, kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni o'zining muhim ahamiyatini yana bir bor tasdiqladi. Kasbiy ta'limning yuqori samaradorligini ta'minlashda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning o'rni beqiyos. Biroq, bu jarayonning samarali bo'lishi uchun bir qator muammolarni hal qilish zarur.
- 10.1. **Amaliy mashg'ulotlar va stajirovkalar samaradorligi**
O'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun amaliy mashg'ulotlar va stajirovkalar muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar real ish sharoitlarini o'zlashtirishda amaliy mashg'ulotlarni samarali qo'llashgan. Shunga qaramay, ko'plab kasbiy ta'lim muassasalarida amaliy mashg'ulotlarga yetarlicha vaqt ajratilmaydi. Bu esa, o'quvchilarning o'rgangan nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlar uchun zarur bo'lgan zamonaviy jihozlar va infratuzilma ba'zi ta'lim muassasalarida yetarli darajada rivojlanmagan.
- 11.2. **O'qituvchilarning metodologik tayyorgarligi**
Kasbiy ta'lim tizimining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilarning metodologik va kasbiy tayyorgarligiga bog'liq. Tadqiqotda o'qituvchilarni metodik jihatdan o'qitish va yangiliklarga moslashtirish zarurati ko'rsatilgan. O'qituvchilar zamonaviy pedagogik usullar, innovatsion texnologiyalarni o'z amaliyotlariga joriy etishda va amaliy mashg'ulotlarni samarali o'tkazishda ko'proq treninglarga ega bo'lishlari kerak. Ko'plab kasbiy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning malakasi doimiy ravishda oshirilmayapti, bu esa o'quvchilarga samarali ta'lim berishda muammolarni keltirib chiqaradi.
- 12.3. **Mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga moslashish**
Mehnat bozoridagi talablar tez o'zgarib borayotgan bir paytda, kasbiy ta'lim tizimi bu o'zgarishlarga tezda moslasha olish kerak. Tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, ko'plab kasbiy ta'lim muassasalari mehnat bozorining yangi talablariga moslashishga harakat qilayotgan bo'lsa-da, bu jarayonning barcha sohalarda to'liq amalga oshirilganini aytish qiyin. Yangi texnologiyalar, innovatsion ish usullari va xalqaro tajribalardan samarali foydalanish talab etiladi. Ta'lim muassasalarining bu o'zgarishlarga moslashish qobiliyati o'quvchilarni mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiya qilishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

13.4. **Ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat**

Kasbiy ta'lim tizimining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati yanada kengaymoqda. U faqatgina talabalarga mehnat bozorida ishlash uchun ko'nikmalarni berib qolmay, balki mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali tayyorlangan mutaxassislar o'zlarining kasbiy faoliyatlarida yuqori samaradorlikni ko'rsatadilar. Bu esa jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Biroq, bu jarayonni yanada rivojlantirish uchun kasbiy ta'lim tizimiga ko'proq resurslar, moliyaviy va texnik yordam zarur.

14.5. **Global raqobatbardoshlik**

Kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning global iqtisodiyotga ta'siri muhimdir. Ta'lim tizimi yordamida tayyorlangan mutaxassislar nafaqat o'z mamlakatida, balki xalqaro miqyosda ham raqobatbardosh bo'lishlari kerak. Ammo hozirda kasbiy ta'lim tizimi global talablar bilan to'liq moslashmagan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab ta'lim muassasalari o'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.

Kasbiy ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni muvaffaqiyatli bo'lishi uchun bir qancha muhim masalalarni hal qilish zarur. Amaliy mashg'ulotlarga etarlicha vaqt ajratish, o'qituvchilarning metodologik tayyorgarligini oshirish, mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga tezda moslashish, va global raqobatbardoshlikni oshirish uchun zarur choralarini ko'rish lozim. Bu jarayonni yanada takomillashtirish uchun davlat va ta'lim muassasalaridan resurslar va qo'llab-quvvatlash zarur. Faqat shundagina kasbiy ta'lim tizimi amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishda to'liq muvaffaqiyatga erishishi mumkin.

XULOSA

Kasbiy ta'lim tizimi bugungi kunda ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismiga aylangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish nafaqat talabalarni mehnat bozoriga tayyorlashda, balki mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirish orqali talabalar nafaqat nazariy

bilimlarga ega bo'lishadi, balki real ish sharoitlarida muvaffaqiyatli ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq, kasbiy ta'lim tizimida ba'zi muammolar mavjud. Birinchidan, amaliy mashg'ulotlar va stajirovkalar uchun yetarli resurslar va vaqt ajratish zarurati mavjud. Ikkinchidan, o'qituvchilarni metodik jihatdan rivojlantirish va zamonaviy pedagogik usullarni joriy etish talabi dolzarb bo'lib qolmoqda. Shuningdek, mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga moslashish va xalqaro standartlarga mos keluvchi o'quv dasturlarini ishlab chiqish masalalari ham ahamiyatlidir.

Kasbiy ta'lim tizimining samaradorligini oshirish uchun uni doimiy ravishda takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishda yangi yondoshuvlarni qo'llash zarur. Shuningdek, davlat va ta'lim muassasalarining hamkorligi, resurslarni taqsimlash va malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish muhimdir.

Shu bilan birga, kasbiy ta'limning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini to'liq amalga oshirish uchun jamiyat, davlat va ta'lim tizimi o'rtasida yaqin hamkorlik bo'lishi kerak. Faqat shundagina kasbiy ta'lim tizimi amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilib, yuqori malakali, raqobatbardosh va ijtimoiy mas'uliyatli mutaxassislarni tayyorlashga erishiladi.

ADABIYOTLAR

1. **Abdullayev, B. A.** (2020). *Kasbiy ta'lim tizimi va uning jamiyatdagi o'rni*. Toshkent: O'zbekiston Yangi Universiteti. Ushbu asarda kasbiy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari va jamiyatdagi ahamiyati, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning ijtimoiy va iqtisodiy tomonlari tahlil qilinadi.
2. **Shodiev, O. S.** (2019). *Mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash*. Tashkent: "Iqtisodiyot va ta'lim" nashriyoti. Kitobda mehnat bozoridagi ehtiyojlar va kasbiy ta'limning unga moslashish jarayoni, ta'lim tizimida amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning ahamiyati haqida batafsil ma'lumot berilgan.
3. **Yusufov, A. J.** (2021). *Kasbiy ta'limda innovatsion metodlarni joriy etish*. Toshkent: Ta'lim va innovatsiyalar. Ushbu ilmiy ishda kasbiy ta'limda zamonaviy pedagogik metodlar va innovatsion texnologiyalarni joriy etishning o'rni, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorligi o'rganiladi.
4. **Mustafaev, F. S.** (2018). *Amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish: Kasbiy ta'limda yangi yondoshuvlar*. Samarkand: SamDPI nashriyoti. Bu asar kasbiy ta'limda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning yangi

- yo'llari, ularning talaba va ish beruvchilar uchun foydalari haqida batafsil tahlil olib boradi.
5. **Davronov, M. N.** (2020). *Kasbiy ta'lim tizimining ijtimoiy-iqtisodiy roli*. Tashkent: Iqtisodiyot va ta'lim. Kitobda kasbiy ta'lim tizimining ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning ahamiyati haqida so'z boradi.
 6. **International Labour Organization (ILO).** (2017). *Global Employment Trends for Youth 2017: Paths to a better working future*. Geneva: ILO. Ushbu hisobotda yoshlar va kasbiy ta'limning mehnat bozorida roli, yoshlarni ishga tayyorlash uchun ta'lim tizimini takomillashtirish zarurligi haqida xalqaro nuqtai nazardan tavsiyalar berilgan.
 7. **OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development).** (2020). *Skills for Jobs: A report on improving vocational education and training*. Paris: OECD Publishing. Hisobotda kasbiy ta'limni yaxshilash va ishga tayyorlovchi ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajribalar va eng yaxshi amaliyotlar tahlil qilingan.
 8. **Kuzubova, R. D., & Ismailova, S. S.** (2021). *Kasbiy ta'limda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish metodlari*. Toshkent: TDTU nashriyoti. Bu ilmiy maqola kasbiy ta'limda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodologik asoslari va pedagogik yondoshuvlar haqida ma'lumot beradi.
 9. **Koryagin, V. V.** (2019). *Innovatsion texnologiyalar va kasbiy ta'lim*. Moskva: Yangi texnologiyalar. Kitobda kasbiy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni qo'llash va bu texnologiyalar amaliy kompetensiyalarni rivojlantirishga qanday yordam berishi haqida tahlil qilish olib borilgan.
 10. **Tashkent State Pedagogical University.** (2022). *Kasbiy ta'lim tizimida samarali ta'lim yondoshuvlari*. Toshkent: TDTU nashriyoti. Tadqiqotda kasbiy ta'limning samarali yondoshuvlarini aniqlash, o'quvchilarni mehnat bozoriga tayyorlashda amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish usullari va metodlari o'rganilgan.